

KARÁCSONY TORTÉNETE

A három fő ünnep közül karácsony alakult ki a legkésőbbben. Karácsony általában azt az időt jelenti, amelyben Jézus született. Ezt az időt különbözőképpen jelölik meg. Olaszul: *natale*, ami a dies natalisból van képezve, s tényleg a születést jelenti. Angolul: *christmas*, hollandul: *kerstmisse* a karácsonykor tartani szokott miséről. Középfelnémet nyelven: *zen wihen nahten*, amiből az újfelnémet nyelvben *Weihnachten* lett; ez elnevezés azt a 12 éjszakát jelentette, amely dec. 25-től jan. 6-ig volt s amely 12 éjszaka volt az esztendőnek leghosszabb éjszakája. A pogány angolszászok az éjszakát *mo dranechtnek*, illetve *noctes matrumnak* nevezték abban a mitologikus elképzelésben, hogy ekkor mérkőznek a sötétségnek s a világosságnak szellemei, az „anyák“, ekkor győzi le a világosság, a nap, a sötétséget úgy, hogy január 6. után már mind korábban virrad. A skandináv népek ennek emlékére mai napig *Julnak* nevezik ezt az időt, amely elnevezés általában fordulót, illetőleg a napfordulás idejét jelenti. A karácsonyhoz fűződő népszokások nagyon érdekesen mutatják azt, hogy ez ünnep eredetileg csakugyan évszakforduló ünnep volt. Egyrészt ekkor járt a sok boszorkány, Mikulás, törpe, a sokféle szellem, s mindegyik valaminő titokzatos meglepetést tartogatott magánál. Aztán mikor az évszakforduló megtörtént, ami a későbbi mítoszban az újév kezdetét jelentette, a sokféle tréfa kezdődött el. Ilyenkor nagy ünnepséggel eltemették az őesztendőt s beiktatták az újat: szelek, viharok, süvítő szellemeknek halotti torára következett a jocus, a tréfa meg a játék. Az emberek ilyenkor ajándékokat adtak egymásnak, s szerencsét kívántak az új esztendőhöz. Ennek az ünnepnek az éjszaka volt a jellegzetesebbik része. Innen a német *Weihnachten* — szentéjszaka — megjelölés is. Az éjszakának ez a jelentése átment a kereszténységbe is. Jeruzsálemben az ottani keresztény püspök a gyülekezettel együtt január 5-én kiment Betlehembe, s ott a „születési hely“ fölé épített templomban éjjeli istentiszteletet tartott, de úgy, hogy a hajnali misét már otthon, Jeruzsálemben végezte. Ehhez az éjszakai ünnephez kezdetben nem kapcsolódott hozzá Jézus születésének dátuma. Ekkor még az őskeresztények is általában az új esztendőt, az új világosságot és szimbolikus értelemben az új evangéliumot ünnepelték.

Azt, hogy a karácsony ünnepéhez mikor kezdték hozzáfűzni azt a jelentést, hogy az Jézus születésének ünnepe, pontosan nem tudjuk. Ide vonatkozólag mindössze annyit mondhatunk, hogy a IV-ik század közepénél régebbi időből nem maradt ránk említés karácsonyról. Ennek a legtermészetesebb magyarázata az, hogy a születésnek megünneplése a régi keresztényeknél ismeretlen szokás volt. Origenész például, aki Kr. u. 250 körül halt meg, még csak húsvétról tud, Jakab edesszai püspök is, aki a VI. században élt, még ezt írta: „Az Úr születésének a napját nem ismeri senki; Lukács is csak annyit tud róla, hogy éjszaka született.“

Jakab püspöknek e megjegyzése egyszersmind arra vonatkozólag is figyelmet érdemel, hogy miért állapodott meg a kereszténység olyan későn karácsony pontos dátumában. Tudjuk, hogy a görögkeleti baziliánus szerzetesek Kr. u. 350 körül szintén január 6-át tartották karácsonyi ünnepnek, mely napon Jézust megkeresztelték. Ezt a napot nevezték epifánia napjának. Emellé az epifánia mellé, vagyis Jézusnak a keresztény világban (tehát nem általában a világban) való megjelenése mellé az ariánus hitviták idején, amikor különösen fontosnak látszott az inkarnáció dogmáját minden vonatkozásban kiépíteni, Rómában a január 6-i epifánia ünnepet 14 nappal előbbre vitték, december 25-re, a teofánia napjára. Teofánia jelentette az elgondolásban Istennek emberré születését december 25-én, epifánia pedig jelentette Jézusnak megkeresztelését január 6-án, ami az elgondolás szerint Jézusnak a kereszténység számára való megjelenését jelentette. Később hozzácsatolták a három király hódolásának legendáját is a gyermek Jézus bölcsőjénél.

Az első hiteles adat szerint, hogy tényleg dec. 25-én ünnepelték Jézus születésének napját, Liberius pápa idejéből való, aki 352—366-ig volt pápa, s aki nővérének apácává avatásakor mondott beszédében a „homo natus ex virgine“ „dies natalis“-ának nevezte. Az ariánus mozgalmakkal kapcsolatban e dec. 25-i ünnep a kereszténységben gyorsan elterjedt. Itt az egyetlen nehézséget kezdetben az a kérdés okozta, hogy vajon a születésnek vagy a megkeresztelésnek napja legyen a fontosabb.

Karácsony perikopája

Az a nagy körülményesség, amellyel karácsonyt az őskereszténységben megállapították, természetesen arra is gondolt, hogy ne csak egy napot jelöljön meg ünnepül, hanem e fő ünnepnek elkészítse a perikopáját is. A karácsony perikopáját *advent*nek, vagyis az eljövétel idejének nevezzük. Advent idejét a római katolikus egyház csak a XI. századtól kezdve tartja kötelező ünnepi időnek.

Az adventi idő két féldőből áll: az első féldő a *teofánia* ideje, s tart a dec. 25. előtti 4 vasárnapon át, a második féldő az *epifánia*, amely a karácsony utáni első vasárnapkal kezdődőleg egészen húshagyókeddig bezárólag tart, vagyis 8 vasárnapon keresztül egészen a húsvét perikopájáig. A teofánia résznek fő ünnepe karácsony, az epifániában sokáig a január 6-i vízkereszt volt a fő ünnep, később azonban e napnak jelentősége s az epifánia ünnepköre a farsang idejévé változott át. Ezt a két ünnepet a következő esemény-komplexum kapcsolta egy-

be: teofánia előtt várták az Úr eljövetelét, s miután a teofánia napján, karácsonykor Jézus megszületett, az epifániában a keresztények az Úr eljövetelének örvendenek. Ezért a teofánia a boldog várakozásnak, az epifánia a beteljesedés fölötti örömnök ideje.

Rendkívül érdekes és külön figyelmet érdemel itt egy sajtóságos körülmény. Ez pedig a következő: mihelyt fogalmilag kialakult ez a felfogás, hogy karácsony az adventnek napja, amelyen Jézus született, a liturgikus képzelet tovább dolgozott, s ezt az egyetemes jelentést in concreto egészen más eseményekhez kapcsolta, nevezetesen: karácsony első napját az első keresztény vértanúnak, Istvánnak emlékéhez; a második napot János evangélista emlékezetéhez; a harmadik napot, a dies innocentumot pedig a Heródes által Betlehembben meggyilkoltatott sok-sok kicsi gyermek halálának emlekezetéhez. S hogy meglegyen e három különálló eseménynek a dogmatikai egysége, hozzátették, hogy István mártír „voluntate et opere“; János evangélista csak „voluntate, non opere“; a sok ártatlan gyermek pedig „opere, non voluntate“ méltó a karácsonyi emlékezetre.

Luther azt kívánta, hogy karácsonykor Jézus születése ünnepeltesék, de a hozzáfűzött legendák nélkül. Így a Heródes által meggyilkoltatott gyermekeknek a legendáját elhagyták, István és János ünnepét egy nappal hátrább tették, a karácsony első napját Jézus születésének megünneplésére foglalták le.

Az angol puritán kálvinisták a XVII. században azon igyekeztek, hogy karácsonyt kiküszöböljék a keresztény fő ünnepek közül, mivel — mint mondták — sem az üdvözülésnek dogmájával nem áll szerves kapcsolatban, sem pedig pozitív történeti dátum nem indikálja. Ez a puritán gondolat itt mint kuriózum azért érdekes, mert egyébként, mint tudjuk, karácsonyt a kereszténység továbbra is megtartotta fő ünnepnek. Azonban — s ez fontos — föltételezett történeti pozitív jelentése csakhamar szimbolizálódott, s ma már az egész modern kereszténység Jézus születésében nem életrajzi adatot, hanem a keresztény üdvösség eljövetelének a szimbólumát látja.

Mit ünnepelünk karácsonykor?

Nem a Jézus születésének napját, nem is születésének idejét, mivel sem a születésnapnak pontos dátumát nem ismerjük, sem azt nem tudjuk, hogy vajon egyáltalában télen született-e Jézus s nem pl. tavasszal vagy nyáron. Vagyis karácsonyhoz nem kapcsolódik semmiféle történeti pozitív adat Jézus életéből.

Karácsonykor mi nem Jézus születésének a napját, hanem általánosságban Jézus születését, tehát azt a tényt ünnepeljük, hogy Jézus egyáltalában megszületett.

Dr. BORBÉLY ISTVÁN

UNITÁRIUS SÍROK A KOLOZSVÁRI HÁZSONGÁRDI TEMETŐBEN

A lelkeszi szolgálat elválaszthatatlan a temetőtől. „Az asszonytól született ember rövid életű... Mint a virág kinyílik és elhervad, és eltűnik, mint az árnyék és nem állandó“ (Jób 14:1—2). Könnyes fájdalom, fekete gyász a halál érkezése, amikor elszólítja szeretteink egyikét, lehet szülő, testvér, gyermek, barát vagy ismerős, de elhunytával pótolhatatlannak tűnő hiányt hagy hátra az élők szívében. A lelkesz vigasztal, könnyet töröl, az örök élet útján a hit forrásából merít, Istenre bizza a lélek üdvösségét, de egyben figyelmeztet: „Por vagy! te s ismét porrá leszesz“ (1 M 3: 19). A test a földé. A temető röge betakarja a halottat, az élő azonban nem szakad el tőle, virágot visz a sírhantra, emlékjelt állít föléje, mert akit szerettünk, tiszteltünk, akiknek hálásak vagyunk, akikre büszkék vagyunk, aki sok gyümölcsöt termett az egyén és közösség számára, attól sem a halál, sem az idő soha el nem választ.

A temető az élet könyvének kiolvasott lapja. A múlt, az elődök, az ősök egy helyre gyűjtött valósága. Évszázadok jönnek elő, elevenednek meg a sírhantok közt járva.

A temető nemcsak az egyén, de a közösség, a társadalom, az ország múltjának történelmi emléke is. A műemlékek védelméről szóló törvény vonatkozik a temetőkre is. A lelkesz a temetőben nemcsak temet, de irányítója és munkása kell hogy legyen a műemlékekre vonatkozó törvény végrehajtásának, annál is inkább, mert nagyon sok helyen a temető egyházi tulajdon lévén, a lelkesz annak hivatali felelőse is. A lelkesz közelebbi feladata számbavenni, hogy a sírhantok alatt pihen-e olyan személy, akinek élete családi, egyházközségi és kulturális szempontból kimagasló jelentőségű. A sírhantot jelöli-e valamilyen emlék, s ha igen, mi a betűhú szövege. (A megfigyelés terjedjen ki a betű formájára is.) Miből készült a kegyelet állította emlék? Milyen állapotban van és mennyire védett mind az emlékmű, mind a temető egésze? A leírást fényképpel vagy rajzzal szemléltesse, mely megőrökíti a műemlék formáját. Minden jelentős sírhantnál használja a fényképezőgépet vagy a rajzot. Ez annál is inkább fontos, mert nem lehet mindenki szaktudós az alkotások stílusának és leírásának ismeretében.